

KEGEYLI RAYONINIŃ AYIRIM DEMOGRAFIYALIQ ÓZGERISLERI

Eshimbetov U.X.,
Ájiniyaz atındaǵı NMPI docenti, e.i.f.d.
(PhD)

Atamuratov I.A., Maxsetbaev N.B.
Geografiya hám ekonomikalıq bilim
tiykarları tálím baǵdarı studentı

Regionlıq ekonomika pániniń tiykarshılarının biri U.Ayzart pikirinshe, ol yáki bul aymaqtıń xojalıǵı quramalı jumbaq bolıp, onı sheshiwde áyne xalıq buwınınan baslaw kerek. Haqıyqattanda, xalıq quramalı sociallıq-ekonomikalıq kategoriya bolıp, onıń menen islep shıǵarıw «basınan aqırına shekem» ajıralmas baylanıslı. Sebebi miynet resurslarısız islep shıǵarıw bolmaydı, islep shıǵarıw bolsa xalıq ushın kerek; materiallıq hám ruwxıy baylıqlardı jaratıwshıda, olardı tutınıwshıda tiykarınan usı xalıq, yaǵnıy adamlardıń málim aymaqtaǵı birliǵi esaplanadı.¹

Kegeyli rayonu xalqı 2024-jıl 1-yanvar jaǵdayına boyınsha 74,8 mın adamnan kóbirek. Bul kórsetkish 2019-jıl 1-yanvar jaǵdayına 88,0 mın adamdı quraǵan. Sol jıllar ishinde 83,7 payızqa azayǵan. Xalıq sanınıń azayıwına sebep Qaraqalpaqstan Respublikası Ministrler Keńesiniń №304 «9» sentyabr 2019 jil qararı menen Qaraqalpaqstan Respublikasınıń Kegeyli rayonu quramındaǵı “Bozataw” qalashası, “Erkindárya”, “Qusqanataw”, “Aspantay” APJ ları Bozataw rayonına ótkerilgen. Rayon quramındaǵı Júzimbaǵ APJ, Jalpaqjap APJ quramınan tazadan shólkemlestirilgen Iyshan qala APJ, Kókózek APJ larına ótkerilgen.

Analiz qılınıp atırǵan jıllar dawamında xalıq sanınıń kóbeyiwi aymaqlarında túrlishe bolǵan. Onı 1-kestede kóriwimiz múmkin. Mısal ushın, Abat APJ, Abat mákán MPJ, Aqtuba APJ, Baxıtlı MPJ, Gújim terek MPJ, Jılwan jap MPJ, Mádeniyat MPJ, Qum shungil APJ, Quyashlı MPJ ósken.

Kegeyli rayonında xalıqtıń tıǵızlıǵı 1 km² 81,3 adamǵa teń. Bul kórsetkish Qaraqalpaqstan Respublikasında 12 adamǵa tuwra keledi. Kegeyli rayonında

¹ Солиев А.С. хэм басқалар. Минтақавийиқтисодиёт. Т.: Университет. 2003. 78 б.

"GEOGRAFIYA – KELESHEKKE KÓZ-QARAS"

atamasındaǵı Respublikalıq kólemdegi ilimiy-teoriyalıq konferenciya

1-keste

Rayon xalqı aymaqlar kesiminde ózgeriwi

Kegeylirayonınıń hákimshilikaymaqları	Xalıq sanı 01.01.2019	Aymaqlar dıń úlesi, % da	Xalıq sanı 01.01.2024	Aymaqlar dıń úlesi, % da	Ósi w pátı	Maydanı	Tıǵızlıǵı
Abat APJ	5752	6,5	5930	2,0	103,1	106 km ²	55,9
Abat mákán MPJ	3623	4,1	4202	5,2	116,0	0,42 km ²	10,0
Aspantay APJ	1921	2,2	-	-	-	-	-
Aqtuba APJ	7005	8,0	7258	8,8	103,6	131,98 km ²	52,2
Baxıtlı MPJ	3875	4,4	4827	7,1	124,5	2,54 km ²	1900,3
Erkindarya APJ	6022	6,8	-	-	-	-	-
Gújim terek MPJ	3943	4,5	4180	6,6	106,0	2,29 km ²	1825,3
Iyshan qala APJ	-	-	5378	7,9	-	81,32 km ²	62,3
Jańabazar APJ	5472	6,2	4898	7,2	89,5	102,14 km ²	47,9
Jalpaq jap APJ	9286	10,5	6227	9,2	67,0	224,67 km ²	24,4
Jılwan jap MPJ	4012	4,5	4114	6,0	102,5	0,87 km ²	4728,7
Júzim baǵ APJ	9036	10,3	4262	6,3	47,2	64,2 km ²	66,4
Kók ózek APJ	-	-	3140	4,6	-	105 km ²	28,5
Mádeniyat MPJ	3805	4,3	4003	5,4	105,2	1,19 km ²	3363,9
Nurlı bostan MPJ	3311	3,8	2791	3,5	84,2	1,29 km ²	797,4
Qazanketken APJ	5286	6,0	-	-	-	-	-
Qum shungil APJ	6507	7,4	6598	9,8	101,4	93,63 km ²	59,9
Quyashlı MPJ	3795	4,3	4017	6,0	105,8	1,32 km ²	37,9
Qusqanataw APJ	1987	2,3	-	-	-	-	-
Xalqabat MPJ	3410	3,9	2994	4,1	87,8	1,14 km ²	2626,3
Jámi	88048	100	74819	100	84,9	920 km ²	81,3

Keste Kegeyli rayonınıń 2018-2023 jıllardaǵı pasportı tiykarında dúzildi.

“GEOGRAFIYA – KELESHEKKE KÓZ-QARAS”

atamasındaǵı Respublikalıq kólemdegi ilimiy-teoriyalıq konferenciya

APJlar ortasında Júzimbaǵ APJ birinshi orında al eń pás kórsetkish Jalpaq jap APJǵa tuwra keledi.

Xalıq punktleri sanı 130, 8 máhálle hám 8 awıllıq puxaralar jıyınına bólingen.

2024-jıl maǵlıwmatları boyınsha rayon xalıq úlesi respublika xalıqınıń 3,7 payızın, qala xalıqınıń 3,1 payızın hám awıl xalıqınıń 4,3 payızın iyelegen. Bul kórsetkish 2022-jıl mas ráwishte 3,8, 3,1, 4,4 payızǵa teń bolǵan (2-keste).

2-keste

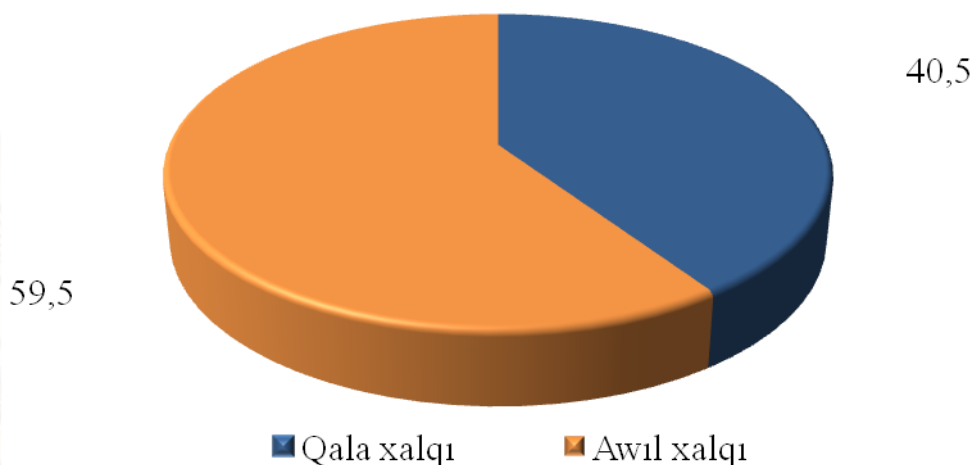
Kegeyli rayonu xalıqınıń Qaraqalpaqstan Respublikasındaǵı úlesiniń ózgeriwi

(1-yanvar jaǵdayına, mınadam)

Hákimshilikaymaqları	2022-jıl			2024-jıl		
	Jámi xalıq sanı	Qala xalıqı	Awıl xalıqı	Jámi xalıq sanı	Qala xalıqı	Awıl xalıqı
Qaraqalpaqstan Respublikası	1 948,5	954,3	994,2	2002,7	978,2	1024,5
Kegeyli rayonu	73,6	29,7	43,9	74,8	30,3	44,5
Rayon úlesi, %	3,8	3,1	4,4	3,7	3,1	4,3

Keste Qaraqalpaqstan Respublikası Statistika basqarması maǵlıwmatları tiykarında dúzildi.

Rayon ulıwma xalıqınıń 2024-jıl 1-yanvar jaǵdayı boyınsha 40,5 payız qalalarda, 59,5 payız awıllarda jasaydı (1-diagramma).

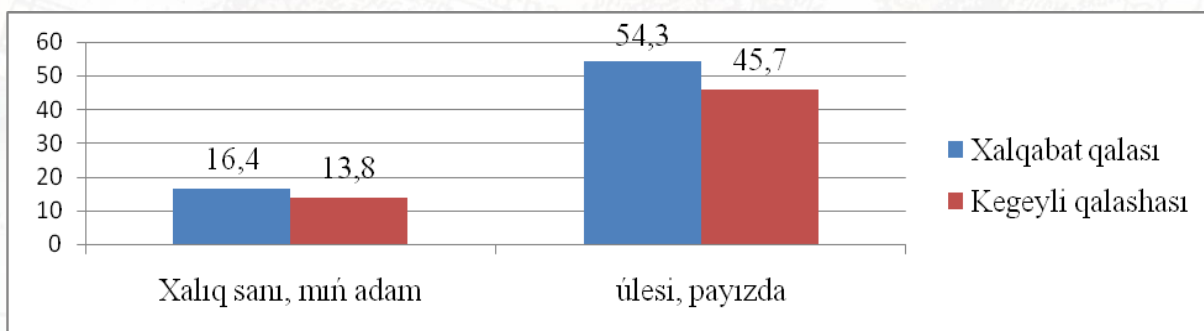
2024-jıl 1-yanvar jaǵdayına rayon qalahámawıl xalıqı quramı (payızda)

Diagramma Kegeyli rayonınıń 2021-2023 jıllardaǵı pasportı tiykarında dúzildi

Qala xalıqınıń 54,3 payız Xalqabat qalasında, 45,7 payız Kegeyli qalalashasında jasaydı (2-diagramma).

"GEOGRAFIYA – KELESHEKKE KÓZ-QARAS"

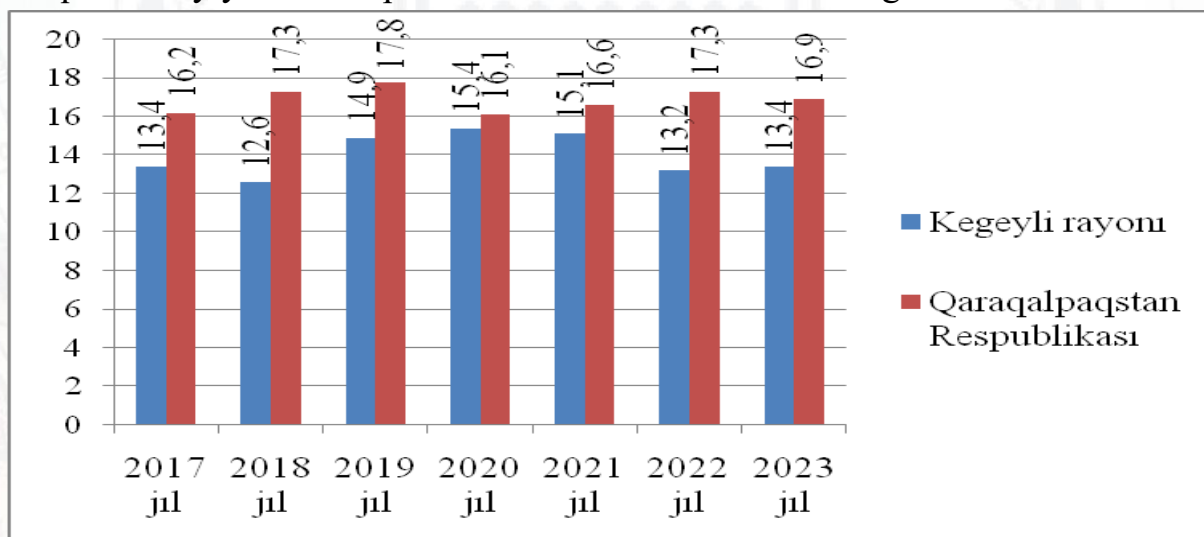
atamasındaǵı Respublikalıq kólemdegi ilimiy-teoriyalıq konferenciya

2-diagramma. Kegeyli rayonu qala xalqınıń bólistiriliwi.

Diagramma Qaraqalpaqstan Respublikası Statistika basqarması maǵlıwmatları tiykarında dúzildi.

Kegeyli rayonu xalqı tiykarınan tábiyiy ósiw jolı menen kóbeyip atır. Bul faktordıń róli hámme waqıtta joqarı bolǵan hám xalıq sanı ósiwiniń birden-bir deregi bolıp esaplanadı. Atap aytqanda, 2023-jıldıń yanvar-dekabr aylarında Kegeyli rayonında tuwılǵanlar sanı 1434 balanı, ólgenler sanı 404 adamdı quraǵan hám 2019-jıldıń sol dáwirine (1373 bala) salıstırǵanda 61 ǵa kóbeygen. 2023 jil tuwılıw koefficiyenti 19,2, ólgenler 5,4 hám tábiyiy ósiw 13,4 promilleni quradı. Bul kórsetkishler 2017-jıl mas ráwishte 18,9, 5,5, 13,4 promillege teń bolǵan (3- Diagramma). 2017-2023-jıllar aralığında rayon xalqınıń tábiyiy ósiwi respublika kórsetkishinen tómen bolǵan.

3-diagramma. Qaraqalpaqstan Respublikası hám Kegeyli rayonu xalqınıń tábiyiy kóbeyiwi.

Diagramma Qaraqalpaqstan Respublikası Statistika basqarması maǵlıwmatları tiykarında dúzildi.

Rayon xalqınıń kóbeyiwinde sırtqı migraciyanıń tásiri joq. Máselen, 2023-jılı kóship ketkenler 787 adam, al kelgenler 351 adam, migraciya saldosi minus 436 adamdı quraǵan. Bul kórsetkish 2022-jıl mas ráwishte 638, 286 hám 352 adamǵa teń bolǵan (3-keste). Kóship ketkenlerdiń tiykarǵı bólimi Qazaqstan

"GEOGRAFIYA – KELESHEKKE KÓZ-QARAS"

atamasındađı Respublikalıq kólemdegi ilimiy-teoriyalıq konferenciya

Respublikası hám Nókis qalasına kóship barđan. Respublika boyınsha jámi kóship ketkenlerdiń 5 payız, kelgenlerdiń 4,2 payız rayon úlesine tuwra keledi.

3-keste

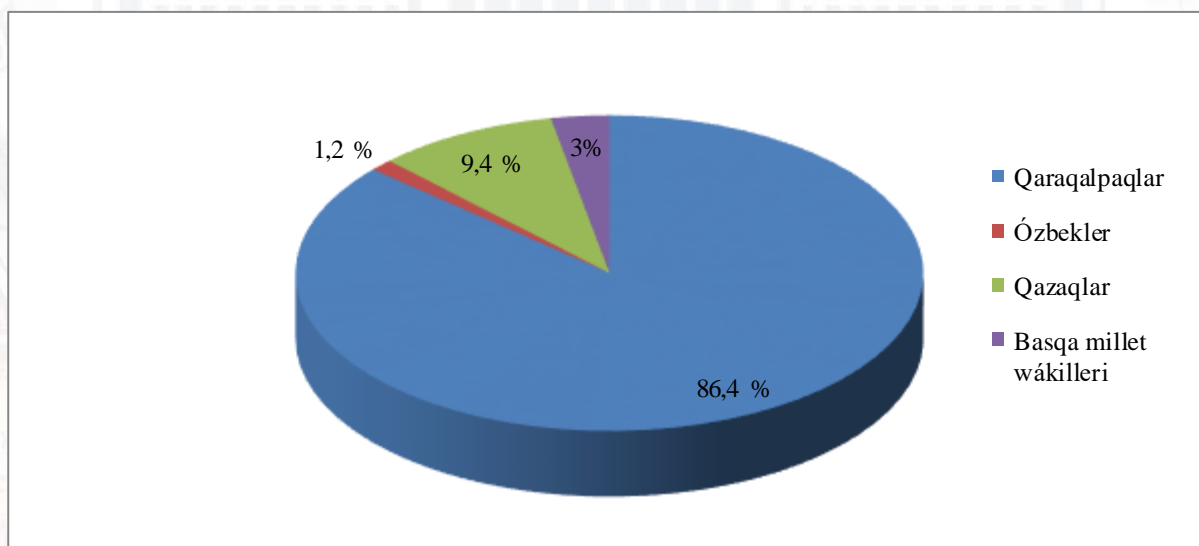
Yanvar-dekabr aylarında xalıqtıń migratsiya kórsetkishleri (adam)

	Kelgenler		Ketkenlar		Migratsiya saldosi	
	2022-j.	2023-j.	2022-j.	2023-j.	2022-j.	2023-j.
Qaraqalpaqstan Respublikası	7 754	8 399	13 270	15 875	-5 516	-7 476
Kegeyli rayonı	286	351	638	787	-352	-436
Qaraqalpaqstan Respublikasındađı úlesi, %	3,7	4,2	4,8	5,0	-	-

Diagramma Qaraqalpaqstan Respublikası Statistika basqarması mađlıwmatları tiykarında dúzildi.

Jámi xalıqtıń 51,3 payızın erkekler (38,3 miń adam), 48,7 payızın hayallar (36,5 miń adam) quraydı. Jaslar sanı (18-30 jas)-17718; Hayal-qızlar (30-55 jas)-18847. Demek, Kegeyli rayonında erkekler sanı hayallar sanınan qarađanda kóbirek ekenin kóriwimiz múmkin.

Rayonda jasaytuđınj jámi xalıqtan qaraqalpaqlar -86,4 payızdı, ózbekler -1,2 payızdı, qazaqlar -9,4 payızdı hám basqa milletler 3 payızdı quraydı. (4-diagramma).

(4-diagramma). Rayon xalıqtıń milliy quramı (payizesabında)

Diagramma Kegeyli rayonınıń 2023 jıldıđı pasportı tiykarında dúzildi

Ádebiyatlar:

1. Солиев А.С. хэм басқалар. Минтақавийиқтисодиёт. Т.: Университет. 2003. 78 б.

"GEOGRAFIYA – KELESHEKKE KÓZ-QARAS"

atamasındađı Respublikalıq kólemdegi ilimiy-teoriyalıq konferenciya

2. Саъдуллаев А. Демографическое развитие Приаралья (Узбекской часть). Автореф. дисс. на соиск. уч. степ. канд. эк. наук. – М., 1991. – 22 с.
3. ЕМБЕРГЕНОВ НАУРЫЗБАЙ ЖАНАБАЕВИЧ. ҚОРАҚАЛПОҒИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ АҲОЛИСИНИНГ ЎСИШИ ВА ЖОЙЛАНИШИДАГИ ЎЗГАРИШЛАР., 11.00.02 - Иқтисодий ва ижтимоий география., География фанлари номзоди илмий даражасини олиш учун ёзилган
4. Qaraqalpaqstan Respublikası Statistika basqarması
5. Kegeyli rayonınıń 2018-2023 jıllardađı pasportı
6. Ходжаева Г.А., Умаров Е.К., Турсынов М. Основные направления социально-экономического развития Республики Каракалпакстан// Узбекистон География жамияти ахбороти, 23-жилд, Т. 2003. 184-187 б.

